

Commissie Van Doorn
Gedeputeerde Staten Noord-Brabant & Limburg
PS & Statenfracties Noord-Brabant & Limburg
Brabantlaan 1
5216 TV 's-Hertogenbosch
Postbus 5700
6202 MA Maastricht

Gezamenlijke milieu- en bewonersgroepen De Peel
p/a Stichting Mens, Dier & Peel
Postbus 43
5420 AA Gemert

Betreft: Commissie Van Doorn: 'Al het vlees duurzaam in 2020'

De Peel, 24 september 2011

Geachte leden van de Commissie Van Doorn,
Geacht college van Gedeputeerde Staten,
Geachte Statenfracties,
Geachte gemeenteraden,

de gezamenlijke milieu- en bewonersgroepen in De Peel maken graag van de gelegenheid gebruik om u te informeren over hun visie op het rapport van de Commissie Van Doorn, 'Al het vlees duurzaam in 2020; De doorbraak naar een gezonde, veilige en gewaardeerde veehouderij in 2020'. Voor uw oriëntatie vermelden we eerst de opbouw van deze brief:

- ⤴ Inleiding met erkenning van problematiek door Commissie Van Doorn
- ⤴ Vijf belangrijke voorwaarden voor duurzaamheid
- ⤴ Een uitgebreide (inhoudelijke) reactie op het rapport van de Commissie Van Doorn
- ⤴ Afsluitende beschouwing op duurzaamheid

Laten we beginnen met het uitspreken van onze waardering voor de inzet van de Commissie Van Doorn om een lastig en complex onderwerp als de problematiek van de intensieve veehouderij onder de loep te nemen. Zoals in de notitie wordt aangegeven, is de noodzaak daartoe urgent. Voor ons is dat allerm minst nieuw. Wij vragen reeds decennia aandacht voor deze problematiek, maar werden tot dusver onvoldoende serieus genomen. Met instemming lezen we nu in het eindrapport dat de Commissie Van Doorn de milieubeweging en omwonenden op een groot aantal punten (eindelijk) in het gelijk stelt. In het rapport wordt zelfs gesproken van 'ongeremd intensieve' veehouderij. Het onderkennen van de ernst van de problematiek zien wij ook terug in (onder meer) de volgende passages:

- ⤴ 'De huidige problemen met mest, emissies van ammoniak, geur en fijnstof, en de verrommeling en verstening van het landschap moeten dan ook definitief tot het verleden gaan behoren.'
- ⤴ 'Sommige zaken moeten simpelweg anders, excessen (preventief antibioticagebruik, milieuoverlast) mogen niet meer voorkomen.'
- ⤴ 'Het huidige, haast vanzelfsprekende preventieve gebruik van antibiotica leidt tot resistente bacteriën die zich kunnen verspreiden onder mens en dier, met voor de volksgezondheid acuut levensbedreigende effecten.'
- ⤴ 'Het dierenwelzijn stond te veel onder druk, de overlast door de uitstoot van ammoniak en fijnstof werd steeds sterker als storend ervaren en er was toegenomen vrees voor het overslaan van ziektes van dier op mens.'
- ⤴ 'De opeenhoping van zoveel mensen en dieren op een geografisch relatief beperkt oppervlak ging immers gepaard met te veel misstanden en risico's.'

Over de noodzaak om dit pakket aan problemen aan te pakken, zijn wij het zeker met elkaar eens. Over de wijze waarop en welke maatregelen daarvoor nodig zijn helaas (nog) niet. Voordat we ingaan op de inhoud van de notitie zetten wij eerst een aantal uitgangspunten / voorwaarden op een rij die naar onze mening gehanteerd dienen te worden om in 2020 (of eerder!) tot een duurzamere productie te komen.

1. Volksgezondheid

Beschermen en bewaken van de volksgezondheid dient te allen tijden op de eerste plaats te komen. Het gebruik van antibiotica en andere middelen die cruciaal zijn voor de volksgezondheid mogen uitsluitend worden ingezet voor de humane geneeskunde. Productiewijzen binnen de (intensieve) veehouderij die door de hoge veedichtheid (hoge infectiedruk) het gebruik van geneesmiddelen noodzakelijk maken – middelen al dan niet gerelateerd aan de humane geneeskunde- dienen om die reden zo snel mogelijk afgebouwd en beëindigd te worden om de groei van het aantal resistente bacteriën een halt toe te roepen, zodat de kans op verspreiding van resistente bacteriën, zoönosen en andere schadelijke organismen voorkomen wordt of tot een minimum beperkt blijft. Ook de inzet van middelen die schade toebrengen aan planten en dieren in de omgeving van veehouderijen, of ten gevolge van afvalstromen gerelateerd aan deze veehouderijen, dienen tot een minimum te worden beperkt (beschermen van bodem, water en lucht). Sluitende regelgeving, strenger toezicht, stringente handhaving en sancties zijn hierbij noodzakelijk. (Zie ook punt 3 en 4)

2. Nutriëntenkringloop / overbemesting / omvang veestapel / mestverwerking

Kringloop betekent dat veehouderijen gevestigd dienen te zijn op locaties waar voldoende grond aanwezig is (grondgebonden productie) om de geproduceerde mest (mineralen) op verantwoorde wijze aan te wenden (zie ook punt 5). Duurzaamheid dient gebaseerd te zijn op een regionale, grondgebonden, nutriëntenkringloop. Daarmee voorkom je dat er grote hoeveelheden veevoer worden geïmporteerd uit bijvoorbeeld Zuid-Amerika. Voor het verbouwen van soja gaan in onder meer de Amazone al enkele decennia eeuwenoude regenwouden tegen de vlakke die een bijzonder waardevolle biodiversiteit herbergen. Door grondstoffen regionaal te oogsten en tevens afvalstromen in de juiste balans aan te wenden, wordt voorkomen dat bodem en grondwater vervuild raken met onder meer nitraten en fosfaten. Daarnaast is een goede energiebalans van groot belang. Maar zelfs wanneer alle grondstoffen uit Europa komen en de mest verantwoord wordt verwerkt, kan het zijn dat de mineralenbalans nog niet op orde is. Concentratie van beesten in een land (of een deel van een land) zal dan nog steeds teveel ammoniakemissie veroorzaken met als gevolg te hoge stikstofdeposities op natuurgebieden. Het probleem van de ammoniakemissie wordt in het rapport wel gesignaleerd, maar er wordt niets mee gedaan.

Hieruit vloeit voort dat inkrimping van de veestapel noodzakelijk is, omdat a) Nederland onvoldoende grond heeft om de huidige, omvangrijke veestapel te voeden en b) import van grote hoeveelheden grondstoffen (mineralen) leidt tot ernstige verstoring van de mineralenbalans. Verwerking van mest in allerlei technische installaties biedt hiervoor geen duurzame oplossing omdat a) dit geen gesloten kringloop oplevert b) zonder bijproducten zoals mais, gras, buitenpulp, enz. het produceren van biogas niet mogelijk is. Het onttrekken van belangrijke voedingsstoffen voedseltekort in de hand werkt.

3. Leefbaarheid / vervuiling lucht, bodem en (grond)water

De leefbaarheid in De Peel (en andere regio's) waar veel intensieve veehouderijen zijn gevestigd, staat al decennia onder druk. De Peel (Oost-Brabant en Noord-Limburg) is het meest vervuilde gebied in Europa qua ammoniak, stankoverlast en fijnstof. Daarnaast speelt een breed scala aan andere problemen een rol: verspreiding van zoönosen, geluidsoverlast, fysieke en psychische klachten, aantasting van natuur en landschap, enzovoort. De oorzaak van deze problemen ligt bij het ophopen van veel te grote aantallen dieren in een gebied met een eveneens hoge bevolkingsdichtheid. Een van de gevolgen is dat de bodem en het oppervlaktewater in Noordoost-Brabant (inclusief de Maas) vervuild is met antibiotica, anti-wormmiddelen en resistente bacteriën (bronnen: onderzoek RIVM, Rijkswaterstaat en Newcastle University; 'Evidence of Increasing Antibiotic Resistance Gene Abundances in Archived Soils Since 1940, Charles W. Knapp, Jan Dolfing et al. Environmental Science and Technology, december 2009). Ook om deze reden is inkrimping van de veestapel noodzakelijk om tegemoet te kunnen komen aan een betere balans tussen people, planet, profit (zie ook punt 1 en 2).

4. Dierenwelzijn / zoönosen

Dieren hebben een intrinsieke waarde en behoefte. Een A4-tje extra ruimte en een bijtring aan een touwtje zijn niet voldoende om aan deze criteria te voldoen. Een varken wil wroeten; een kip scharrelen en een koe grazen. Het huisvesten van dieren in megastallen leidt tot een verhoogd risico op de uitbraak van (besmettelijke) dierziekten, waaronder varkenspest, vogelpest en Q-koorts. Naast het (vaak onnodig) ruimen van dieren op kosten van de maatschappij, heeft dit aantoonbaar geleid tot aantasting van de volksgezondheid. Behalve 19 doden telt Brabant inmiddels circa vierduizend mensen die besmet zijn geraakt met de Q-koorts. Ook leidt de veedichtheid tot extreem gebruik van antibiotica en extra risico op de verspreiding van zoönosen (zie punt 1 en 3). De hoge veedichtheid in combinatie met het hoge geneesmiddelengebruik tast ook het welzijn van dieren aan. Om dit proces te keren, is meer ruimte voor

dieren noodzakelijk. Daarbij dient tevens rekening gehouden te worden met natuurlijk gedrag & habitat van dieren. Daar is ruimte voor nodig die in toenemende mate ontbreekt in Nederland.

5. Productie & consumptie

Hierboven zijn reeds diverse punten genoemd met betrekking tot het gebrek aan voldoende productieruimte voor de intensieve veehouderij in Nederland. Uit diverse studies, waaronder het VN-rapport 'On the right to food', (Olivier De Schutter, speciale VN-rapporteur, maart 2011) blijkt dat met ecologische landbouw de voedselproductie in sommige regio's binnen tien jaar kan worden verdubbelen en tegelijkertijd de klimaatverandering kan worden tegengegaan. Sterker nog: een snelle overstap naar 'eco-landbouw' is de enige manier om een einde te maken aan de honger in de wereld en iets te doen tegen de klimaatverandering. Uit een ander VN-rapport, 'Livestock's long shadow; environmental issues and options' (FAO) blijkt dat de schade die de wereldwijde veehouderij toebrengt aan het milieu dermate omvangrijk is dat er snel moet worden ingegrepen. Volgens de FAO behoort de veehouderij tot de grootste vervuilers en is daarmee verantwoordelijk voor ernstige aantasting van het milieu. Zowel op lokaal niveau als op wereldschaal. Er is dus alle reden om de consumptie van vlees & zuivel te matigen. Bovendien is de gedachte dat mensen (elke dag) vlees nodig hebben voor hun gezondheid gebaseerd op een fabel. De overheid zou burgers daar beter en eerlijker over moeten informeren. Vlees is een luxe artikel. Omgekeerd dienen burgers hun verantwoordelijkheid te nemen om dat probleem te helpen oplossen.

Onderzoeksvraag

Aan de hand van bovenstaande uitgangspunten gaan we in het vervolg van deze brief dieper in op 'Al het vlees duurzaam in 2020'. Voordat we daarmee beginnen, merken we allereerst op dat we in het eindrapport de onderzoeksvraag missen die aan de Commissie Van Doorn is verstrekt. Op pagina 3 troffen we onder het kopje 'Verlangen koerswijziging' alleen de volgende omschrijving aan:

'Ze (commissie, red) kreeg de opdracht zich 'vanuit de context van de gehele agrofoodsector te buigen over de verduurzaming van de gangbare veehouderij in Brabant'. De bevindingen van de commissie moesten uitmonden in een versnellingsagenda voor de veehouderij, die concreet aangeeft hoe de sector zich de komende jaren duurzaam dient te ontwikkelen.'

In de formulering wordt er zonder meer vanuit gegaan dat de sector zich 'duurzaam dient te ontwikkelen'. Naar ons idee hoort daar een fundamentele discussie aan vooraf te gaan (daarover later meer). In bovenstaande formulering wordt gesproken van 'verduurzaming van de gangbare landbouw'. De commissie laat in het midden wat zij daar precies onder verstaat. Verder wordt in het rapport gesteld dat er 'indringende gesprekken' hebben plaatsgevonden met 'vertegenwoordigers uit de gehele agrofoodsector, belangenbehartigings-organisaties en de Brabantse gemeenschap'. Met wie er is gesproken, laat de commissie in het midden.

Duurzame intentie

Het woord 'duurzaam' komt circa 60 keer voor in het rapport zonder dat het begrip wordt gedefinieerd of omschreven. 'Duurzaam, duurzaamheid of duurzame ontwikkeling' is inmiddels een containerbegrip geworden. Helemaal aan het eind van de notitie wordt gesproken van 'de intentie om over acht jaar het manifest te laten resulteren in een substantiële verduurzaming van de veehouderij'. Een vagere omschrijving kan haast niet. Wij zijn van mening dat zonder heldere, concrete beschrijving van de definitie 'duurzaam' het rapport van de commissie Van Doorn een veel te vrijblijvend karakter heeft. Daarmee komt in feite de hele exercitie op losse schroeven te staan. Aan het begin van deze brief (punt 1 t/m 5) hebben wij om te beginnen vijf aandachtspunten / voorwaarden genoemd die minimaal onder het begrip 'duurzaam' dienen te vallen.

Verder stelt de commissie dat de maatschappelijke waardering voor vlees sterk onder druk staat. Dat klopt. De redenen daarvoor liggen voor het oprapen. De sector / keten heeft jarenlang onderwerpen als volksgezondheid, dierenwelzijn en het milieu genegeerd of onvoldoende serieus genomen. Bij het oplossen van deze problemen spreekt de commissie over 'het eisenpakket', 'de theorie' en de 'weerbarstige praktijk'. Hier is echter geen sprake van een theorie, maar van een zeer ongewenste niet-duurzame praktijk die eindelijk de aandacht krijgt die het verdient en feitelijk al veel eerder had moeten krijgen.

Fundamentele discussie

De commissie stelt dat 'de stap naar duurzaam en diervriendelijk moeilijker is te zetten dan velen denken, zeker als het doel is een hele sector tot verandering aan te zetten.'

Inderdaad, een grote traditionele sector als de intensieve veehouderij is moeilijk te veranderen. Maar het zal toch moeten. Enerzijds vanwege de economisch vastgelopen weg (bedrijven zijn tot op het bot gefinancierd; bij het minste beetje tegenwind gaan deze bedrijven failliet) en anderzijds omdat de maatschappij het eist en afdwingt. Door de keuze om bulkvlees te produceren tegen dumprijzen balanceren veehouders continue langs de afgrond. Deze situatie heeft geleid tot overproductie (er wordt zelfs overwogen biggen af te voeren naar de destructor), exorbitant gebruik van antibiotica (goedkope groeibevorderaar), stank, overbemesting, enz.

Bij de stap naar duurzaam en diervriendelijk produceren gaat het in de eerste plaats niet 'om een maatschappelijk geaccepteerde manier van dierhouderij' (dat kun je op allerlei manieren invullen), maar veel eerder om een veehouderij die voldoet aan heldere, écht duurzame criteria met respect voor milieu en leefomgeving én voor het natuurlijk gedrag & habitat van het dier.

Bovendien gaat de commissie gemakshalve voorbij aan de kernvraag: is het überhaupt wenselijk en haalbaar om zoveel dieren te houden in een land met zo'n hoge bevolkingsdichtheid als Nederland? Die vraag wordt nergens gesteld, maar zal eerst beantwoord moeten worden, voordat er stappen gezet kunnen worden naar een 'zorgvuldig duurzame veehouderij'. Met andere woorden: er dient eerst een fundamentele discussie te komen, voordat er weer schijnoplossingen worden bedacht.

We zijn het volstrekt oneens met de perceptie dat 'de discussie over vlees en veehouderij behoorlijk vastzit'. De discussie zit niet vast, maar begint eindelijk op gang te komen! Het bewijs daarvoor is te vinden in de notitie: de commissie onderkent dat er op diverse fronten sprake is van scheefgroei en 'excessen'.

Tegelijkertijd bagatelliseert de commissie deze problematiek met uitlatingen over 'toegenomen angst', 'beperkende beleidsmaatregelen' en de vraag 'of we ons als samenleving een dergelijke patstelling kunnen permitteren?'. Hier wordt de 'emotionele kaart' gespeeld tegen burgers die zich terecht zorgen maken over de risico's van de intensieve veehouderij. Burgers lezen ook studies waarin deskundigen nadrukkelijk waarschuwen voor deze risico's. Bijvoorbeeld: 'Society's failure to protect a precious resource: antibiotics' (The Lancet, 7 april 2011). Het geeft geen pas om deze gefundeerde bezorgdheid af te doen als 'angst voor gezondheidseffecten'.

Verder spreekt de commissie van 'een opeenstapeling van vaak beperkende beleidsmaatregelen' waarmee de veesector te maken zou hebben gehad. Onze indruk is dat de intensieve veehouderij de afgelopen decennia juist volop medewerking heeft gekregen om te blijven groeien. De commissie erkent zelf dat sprake is van ontsporingen, zodat 'beperkende' maatregelen noodzakelijk zijn. Het feit dat de sector / keten dit niet begrijpt of wil begrijpen, zegt vooral iets over de vervreemding van de sector / keten ten opzichte van de maatschappij. Mede daardoor is een situatie ontstaan die het lastig maakt om tot oplossingen te komen. Met een sector die alleen oog heeft voor economische groei en de risico's en nadelige effecten van het eigen handelen onderschat of ontkent, is het lastig om tot een zinvolle dialoog te komen. Er zal fundamenteel over krimp van de veestapel gesproken moeten worden.

Werkelijke kosten

De conclusie van de Commissie Van Doorn dat de intensieve veehouderij een belangrijke bijdrage levert aan de Brabantse economie, onderschrijven wij niet. Naar onze mening wordt die bijdrage overdreven en gebaseerd op selectieve gegevens. De veesector is vooral kapitaalintensief en levert vergeleken met andere sectoren een beperkte bijdrage aan werkgelegenheid. Ook probeert de commissie de lezer te imponeren met de nadruk op een reeks economische cijfers. Volksgezondheid, milieu, (dieren)welzijn en leefbaarheid dienen naar onze mening leidend te zijn bij een duurzame aanpak. Ofwel een juiste balans tussen people, planet en profit.

De bijdrage aan de economie die de commissie ten tonele voert, komt bovendien nog verder onder druk te staan, zodra bijkomende kosten als milieuvervuiling, extra kosten volksgezondheid, dierziekten, aantasting leefbaarheid, enz. in rekening worden gebracht. Maar die kosten laat de commissie gemakshalve buiten beschouwing. Om een voorbeeld te noemen: de varkenspest van 1997 heeft de gemeenschap 2,8 miljard gulden gekost (LNV en 'Brussel' ieder de helft). De bijdrage van de sector bedroeg een schamele 40 miljoen. Dergelijke berekeningen zijn ook op andere punten te maken. In dit verband verwijzen wij naar een onderzoek van de VU Amsterdam: "De echte prijs van vlees".

Grootschalige veehouderij wordt door de commissie geschetst als onontkoombaar (voedselvoorziening en werkgelegenheid). Nergens worden alternatieven aangedragen, laat staan doorgerekend. Het gebrek aan creativiteit die de sector wordt toegedicht, geldt in dit geval ook voor de commissie zelf. Hier dient de kernvraag gesteld te worden: Is de maatschappij écht bereid om de intensieve veehouderij te blijven steunen, indien uiteindelijk toch via de belastingen meebetaald moet worden aan het dekken van de

werkelijke kosten die de sector met zich meebrengt?

Voeden wereldbevolking

Om bovenstaande redenen beantwoorden wij de vraag die de commissie zichzelf stelt, 'Kunnen we überhaupt zonder intensieve veehouderij?', met een volmondig 'Ja'. De argumenten die in het rapport worden genoemd om door te gaan met de intensieve veehouderij in Brabant onderschrijven wij niet. We citeren:

'Gezien de groei van de (wereld)bevolking (2050: 9-10 miljard) en de toenemende vraag naar voedsel die daarmee gepaard zal gaan, zal een vorm van intensiviteit in de veehouderij noodzakelijk blijven. Hoe belangrijk een kleinschaliger productie ook kan zijn voor bijvoorbeeld de bewustwording wat voedsel en voedsel produceren daadwerkelijk betekent, het is onrealistisch te verwachten dat een duidelijk kleinschaliger productie alleen al die miljarden monden zal weten te voeden. Zelfs op Nederlandse schaal (17-18 miljoen inwoners) zal dat niet haalbaar blijken'.

De commissie stelt hier onomwonden dat een vorm van intensieve veehouderij noodzakelijk zal blijven om aan de toenemende vraag naar voedsel te voldoen. Op de eerste plaats is er verschil tussen 'het creëren van toenemende vraag' (economisch belang) en het voeden van de wereldbevolking (humaan belang). Voor het produceren van een kilo varkensvlees is circa 8 kilo plantaardige grondstof nodig en 6.000 liter water (bronnen: FAO, Twente Water Centre). De conversie van plantaardige grondstoffen naar dierlijke producten (8:1) kan bij een stijgende wereldbevolking juist voor extra spanningen gaan zorgen. We volstaan hier met een verwijzing naar 'Welvaart zonder groei; economie voor een eindige planeet' van prof. Tim Jackson. Verder onderbouwt de commissie haar uitspraken over een 'onrealistische, kleinschalige productie' en de 'haalbaarheid daarvan op Nederlandse schaal' op geen enkele wijze. Het zijn niet meer dan losse flodders. De kernvraag is dus niet of 'we überhaupt zonder intensieve veehouderij kunnen', maar veel eerder: 'kunnen we ons de intensieve veehouderij met overmatige vleesconsumptie in de toekomst nog wel permitteren?'. Om de wereldbevolking te voeden, zullen we eerder minder vlees (& zuivel) moeten gaan produceren en consumeren. Zie ook eerdere opmerkingen onder punt 5: 'On the right to food' en 'Livestock's long shadow'.

Zorgvuldige veehouderij?

Door het hanteren van termen als 'duurzaam' zonder heldere definitie en het introduceren van nieuwe uitdrukkingen als 'zorgvuldige veehouderij' zonder een concreet tijdpad en einddoel aan te geven, los je bovenstaande problemen niet op. Sterker nog: zonder fundamentele discussie en heldere doelen (wat zijn 'aanvaardbare properties?') zal de beoogde transformatie tussentijds verzanden en de draagkracht als sneeuw voor de zon verdwijnen. In feite vraagt de Commissie Van Doorn een blanco cheque van de maatschappij en reserveert ruimte voor zichzelf om de (ongeschreven) spelregels eventueel tussentijds aan te passen als dat zo uitkomt. Op zo'n wankele basis worden toch nergens zaken gedaan? Eerder hebben we aangegeven dat inkrimping van de veestapel naar onze mening noodzakelijk is om tegemoet te komen aan het uitgangspunt van duurzaamheid. Dat de commissie daar niet aan wil is begrijpelijk omdat zij dat niet als opdracht lijkt te hebben meegekregen. Maar tevens is nagelaten om duidelijke criteria op te stellen waaraan getoetst moet worden. Het argument van de commissie dat je daarmee (vermindering van de veestapel) 'de primaire producent binnen de huidige marktverhoudingen elk toekomstperspectief ontnemt' is niet waar. Met een duidelijke doelstelling kan de veehouderij zich binnen een vastgestelde termijn omvormen in overeenstemming met de doelstellingen. Door deze optie te negeren, koerst de commissie nadrukkelijk aan op verdere schaalvergroting en groei van de veestapel. Kennelijk hebben de samenstellers van het rapport er moeite mee om de realiteit van de scheefgegroeide verhoudingen onder ogen te zien en daar conclusies uit te trekken. Een sanering is naar onze mening onvermijdelijk om de afslag naar duurzaamheid in te slaan (zie punt 1 t/m 5). De beoogde transitie die in het eindrapport wordt geschetst, is vaag, te vrijblijvend en slecht onderbouwd. Het is kennelijk nooit genoeg: schaalvergroting en groei moeten volgens de Commissie Van Doorn mogelijk blijven.

Wees eerlijk

Voor alle duidelijkheid: we delen de analyse en conclusie van de Commissie Van Doorn dat het zo niet verder kan met de intensieve veehouderij in Nederland. Ook onderschrijven wij het gegeven dat alle belanghebbenden behoefte hebben aan een 'grond tot mond'-visie. Een belangrijke voorwaarde is wel dat er vooraf heldere definities en doelen worden geformuleerd voor begrippen als volksgezondheid, duurzaam, zorgvuldig, dierenwelzijn, omvang van de veestapel, mineralenbalans, leefbaarheid, enzovoort inclusief een tijdpad plus stappenplan. Daarbij is onafhankelijk toezicht op alle punten noodzakelijk met sancties

(uitsluiting) voor degenen die zich hier niet aan houden. Anders blijven het boterzachte beloften. De commissie geeft aan dat de burger vervreemd is van 'het technocratische en industriële karakter van de veehouderij'. We vragen ons af of dit werkelijk gaat veranderen bij de koerswijziging naar 'zorgvuldig intensief' die de commissie voorstelt? Met name omdat onder het kopje 'Integraal en geborgd' de zaken opnieuw worden omgedraaid. De commissie stelt dat 'de overheid de veehouder als belichaming van het 'kwaad' heeft gekortwiekend en klein gehouden. Overheden gingen mee in deze benadering en richtten hun duurzaamheidsmaatregelen en –convenanten eveneens op de varkens- en kippenhouders.' We kunnen niet anders concluderen dat hier wordt ontkend dat er maatregelen nodig waren om uitwassen (die de commissie elders erkent) aan te pakken.

Ook spreekt de Commissie Van Doorn van een 'aanhoudende stapeling van maatregelen zonder samenhang die veehouders vooral als een last ervoeren, waarvan ze bedrijfseconomisch niets wijzer werden.' Kennelijk is het de leden van de commissie ontgaan dat deze maatregelen nodig waren vanuit maatschappelijk en milieuoogpunt. Wat moeten burgers van deze duurzaamheidsagenda verwachten als de commissie er deze standpunten op nahoudt? Hier wordt een poging ondernomen de sector op te voeren als een zielige Calimero, terwijl de realiteit een geheel andere is. De bereidheid om tot een échte ommekeer te komen ontbrak stelselmatig omdat één partij, de primaire producent ofwel de intensieve veehouderij (inclusief banken, verwerkende sector en boerenbonden), dit verhinderde via een goed georganiseerde lobby. De hele sector / keten dreef doelbewust op kostenbesparing door schaalvergroting. Die tijd is voorbij.

Erken fouten

Ook geeft het geen pas om mensen die in Brabant zijn komen wonen (zogenoeten 'import') de schuld te geven van 'een nieuwe blik op de directe leefomgeving'. Ook autochtone bewoners zijn de overlast meer dan zat. De oude kaders zijn inderdaad ingeruild voor nieuwe met een gewijzigd waardeoordeel over de nabijgelegen veehouderij, met dien verstande dat deze boerderij een heel ander karakter en omvang heeft gekregen in vergelijking met enkele decennia terug. De veehouder neemt zijn beslissingen niet meer vanuit een lokaal maar vanuit internationaal perspectief. Dat zou de overheid naar onze mening ook moeten doen door fundamenteel na te denken over de mogelijkheid om grootschalige veehouderijen te sluiten en te verplaatsen naar landen waar wel ruimte is voor grondgebonden veehouderij zoals het voormalige Oost-Duitsland, Frankrijk of Polen. We exporteren nu vlees en varkens naar deze landen. Waarom zouden wij omgekeerd geen vlees uit deze landen kunnen importeren (van Nederlandse veehouders) zonder de nadelen die we eerder schetsten? Productie voor de eigen markt is ook mogelijk, maar voor de exportfunctie die Nederland nu vervult, zien wij geen toekomst weggelegd.

Wat ons betreft kan er pas sprake zijn van rugdekking van overheden en maatschappij (lokaal draagvlak) wanneer fouten die in het verleden zijn gemaakt met open vizier worden erkend (bijvoorbeeld te grote veestapel, mestoverschot, Q-koorts) en er concreet nieuwe doelen en voorwaarden worden vastgelegd. Een zinsnede als 'De ervaringen met de Q-koorts (trage reactie overheden, chronische ziektes) maakten die angst bij velen manifest', geeft een omkering van de feiten weer. De reactie van de overheid was inderdaad traag, maar dat was vooral te wijten aan een stevige lobby van de agrosector om niet in te grijpen! Dat de overheid zich voor dit karretje heeft laten spannen, heeft het vertrouwen van burgers in de overheid zeker geen goed gedaan.

Het herstellen van de balans met de lokale gemeenschap zal zonder krimp van de veestapel gedoemd zijn te mislukken. We plaatsen danook vraagtekens bij het advies van de commissie om via de verbinding van 'zorgvuldig en intensief' de uit het lood geslagen verhouding tussen veehouderij en lokale gemeenschap weer in balans te brengen. Opmerkingen als 'zo duurzaam, zo goed mogelijk', in plaats van 'zo goedkoop, zo veel mogelijk' roepen direct vragen op. Ook taalkunstjes als 'het dier centraal' stellen of 'het productieproces leidend maken in plaats van het eindproduct' klinken allerminst overtuigend.

Schaalgrootte & veestapel

De commissie streeft naar 'Al het vlees duurzaam in 2020'. We staan daar in beginsel positief tegenover, maar uit voorgaande kanttekeningen hebt u al op kunnen maken dat er flink aan de randvoorwaarden moet worden gewerkt om die ambitie ook geloofwaardig te maken. In het Verbond van Den Bosch wordt bijvoorbeeld op geen enkele manier antwoord gegeven op de vraag of varkensvlees c.q. varkens bestemd voor afzet buiten Nederland eveneens aan deze criteria van 'duurzaamheid' zullen voldoen of dat deze volgens het principe van 'ongeremd intensief' geproduceerd worden. Momenteel gaat circa 80 procent van het varkensvlees de grens over. Is het Verbond van Den Bosch gericht op de totale productie of op de circa 20 procent die via Nederlandse supermarkten wordt afgezet?

Ook de volgende zinsnede roept vraagtekens op: 'Als duurzaamheid centraal staat in de bedrijfsvoering, dan zijn schaal en aantallen dieren daarvan een afgeleide'. We kunnen ons niet aan de indruk onttrekken dat de

conclusie van de commissie resulteert in verdere schaalvergroting en groei van de veestapel. Ook de bezetting van het aantal fte's duidt erop dat de grootschaligheid eerder wordt voortgezet in plaats van afgeremd. Als norm wordt genoemd 300 nge en de 1,5 ha-grens die 'vooral nog geen belemmering oplevert'. Een onderbouwing daarvoor ontbreekt. De geschiedenis herhaalt zich. Twintig jaar geleden was een bedrijf met 500 mestvarkens levensvatbaar; tien jaar geleden met 1.000 mestvarkens. Maar ook: 'Op termijn kan wellicht meer ruimte worden geboden als dat in een zorgvuldige veehouderij verantwoord kan worden uitgewerkt (via GMP's, ketenkwaliteitssystemen en periodieke controles)'. Laten we elkaar niet voor de gek houden: de praktijk leert dat er altijd sprake 'moet zijn' van groei.

De ontwikkelingen die de commissie schetst, passen naar onze mening daarom niet bij een duurzame ontwikkeling binnen de schaarse ruimte in Nederland. Een werkelijk duurzame benadering vraagt niet alleen om een nationale aanpak, maar veel eerder om een Europese en zelfs mondiale aanpak. Het lijkt erop dat de Commissie Van Doorn de ligging van Nederland ten opzichte van Europa en de nabijheid van de Rotterdamse haven nog steeds als basis hanteert voor haar 'duurzaamheidsagenda'. Deze agenda is meer ingegeven door economische motieven op korte termijn dan door *eko*-nomisch handelen op lange termijn.

Rugdekking

De stappen die de commissie voorstelt, gaan uit van een coöperatieve instelling van alle partijen, inclusief de provinciale en gemeentelijke politici. Er wordt als het ware een 'ideaalplaatje' geschetst voor 2020. De geschiedenis wijst uit dat dit vertrouwen vaak volkomen misplaatst is. Door het kiezen van mooie woorden, uitnodigingen voor deelname aan commissies enzovoort wordt mensen zand in de ogen gestrooid. De Commissie Van Doorn gaat zelfs zo ver om politici aan te manen om haast te maken: 'Politici en bestuurders zijn bevrijd van faalangst. En pakken door. Een zorgvuldige veehouderij is immers wat de samenleving in toenemende mate wil.'

De wens is hier de vader van de gedachte. Zonder open dialoog met burgers (met name in de directe omgeving van de intensieve veehouderij) is het een holle frase. Dat geldt eveneens voor de bestuurlijke rugdekking die volgens de commissie nodig is om de complexe transitie naar duurzaam in 2020 te laten slagen. Ook hier geldt dat er eerst een fundamentele discussie met de maatschappij dient te komen, voordat sprake kan zijn van gedegen afweging van belangen. Met andere woorden: de politiek kan pas rugdekking geven namens de bevolking, indien alle aspecten aan de orde zijn gesteld en gewogen in samenspraak met direct betrokkenen. Voor alle duidelijkheid: de dialoog die staatssecretaris Bleker heeft gehouden, is in dit opzicht allerminst toereikend.

Ook in het vervolgtraject dient de overheid nauw betrokken te blijven bij de regie. Het kan in onze ogen niet zo zijn dat groen licht wordt gegeven voor een proces waarvan de doelen en de route niet duidelijk zijn, terwijl enerzijds wel rugdekking gegeven moet worden (ook financieel) en anderzijds de regie uit handen wordt gegeven. Met name lokale gemeenschappen dienen transparant en actief geïnformeerd te worden over de impact van de plannen. Tijdsdruk mag hierbij geen rol spelen. Zorgvuldigheid vergt tijd. Dat deelnemers aan het Verbond van Den Bosch op 1 januari 2012 willen starten is hun goed recht. Maar de geëiste rugdekking van bestuurders kan op zo'n korte termijn niet worden verlangd noch geëist, omdat burgers binnen zo'n kort tijdsbestek niet adequaat geïnformeerd en geraadpleegd kunnen worden.

Antibiotica & volksgezondheid

De daadkracht die de commissie uitstraalt om het antibioticagebruik eindelijk aan te pakken, komt nogal potsierlijk over. De werkelijkheid is dat de intensieve veehouderij vanuit allerlei windrichtingen de wacht is aangezegd dat het nu écht afgelopen moet zijn met het exorbitante en risicovolle gebruik van deze middelen. We noemen hier recente uitspraken van de Tweede Kamer en een recent rapport van de Gezondheidsraad ('Antibiotica in de veeteelt en resistente bacteriën bij mensen', september 2011). Het kabinet heeft op 22 september aangekondigd dat zij de aanbevelingen van de Gezondheidsraad overneemt. De door de commissie aangekondigde maatregel om het preventief gebruik van antibiotica per 1 januari 2012 te beëindigen, is welbeschouwd een logisch voortvloeisel van de stappen die Tweede Kamer en kabinet eisen. De commissie geeft echter tegelijkertijd aan dat koppelbehandelingen na 1 januari 2013 door blijven gaan, indien er een ziekte in het koppel is aangetoond. Deze koppelbehandeling zou, aldus de commissie, nodig zijn om het 'dierenleed te beperken'. Over individuele behandeling wordt niet gesproken. Ook laat de commissie onvermeld dat door de hoge veedichtheid de kans op het optreden van dierziekten hoger ligt en dat mede daardoor de kans op het aantal koppelbehandelingen naar alle waarschijnlijkheid niet significant zal dalen. Het enige verschil is dat volgens de voorstellen van de commissie de koppelbehandeling straks centraal zal worden geregistreerd en uitgevoerd volgens een vastgelegd protocol. Of daarmee de resistentieproblematiek daadwerkelijk zal afnemen, is dus nog maar de vraag.

Laat er geen misverstand over bestaan: wij vinden het terugdringen van het antibioticagebruik binnen de

intensieve veehouderij zeer belangrijk en urgent. De zwarte lijst die de commissie per 1 januari 2012 voorstelt, ligt in lijn met het recente adviesrapport van de Gezondheidsraad. Toch maakt de commissie opnieuw een voorbehoud, waardoor de uitgestraalde daadkracht weer een vrijblijvend karakter krijgt:

'Op termijn moet overwogen worden alle bèta-lactamase op de zwarte lijst te zetten; alle antibiotica die resistenties opwekken die makkelijk overgaan op mensen (aminoglycosiden, fluorochinolonen); alle bestaande antibiotica die momenteel als laatste keus beschikbaar zijn voor mensen (uitsluitend reserveren voor humaan gebruik); alle nieuwe antibiotica (uitsluitend reserveren voor humaan gebruik).'

Indien deze middelen nodig zijn ten gevolge van de veedichtheid en infectiedruk, moet dat probleem naar onze mening allereerst worden aangepakt. Daarnaast waarschuwen we voor grijze handel en illegaal gebruik van deze middelen, zodra de overheid het antibioticagebruik verder aan banden gaat leggen. Onafhankelijk en adequaat toezicht is daarom essentieel, gecombineerd met harde sancties voor overtreders. De vraag is of de dierenarts de aangewezen persoon is om die taak te vervullen. Het 'aanmeten' van een proactieve en onafhankelijke rol van de dierenarts ten opzichte van de veehouder lijkt ons geen adequate oplossing. Je bent onafhankelijk of niet.

Gedeelde verantwoordelijkheid?

Dat dierenarts en huisarts gezamenlijk optreden in het belang de volksgezondheid lijkt ons een prima zaak. Dierenartsen vervullen deze rol al langer. Omgekeerd vragen wij ons af of huisartsen die rol ook willen en kunnen vervullen met betrekking tot dierenwelzijn, diergezondheid, voedselveiligheid én volksgezondheid tegen de achtergrond van de toenemende schaalvergroting en uitbreiding van de veestapel die volgens de Commissie Van Doorn mogelijk moet zijn. Naar ons idee kan van huisartsen geen gedeelde verantwoordelijkheid worden verwacht zo lang de omvang van de veestapel, veedichtheid, gebruik van antibiotica, enzovoort niet aan redelijke basisvoorwaarden voldoet om de volksgezondheid veilig te stellen. Tijdens het symposium One Health op 21 september in het provinciehuis in 's-Hertogenbosch viel er althans op dit punt weinig bijval te bespeuren. Dat dierenartsen met een uitbreiding van hun maatschappelijk taak extra inkomsten kunnen verwerven, zou een compensatie kunnen zijn voor het wegvallen van de inkomsten uit de verkoop van medicijnen. Daarover zullen concrete afspraken gemaakt moeten worden. Uiteraard dient ons voedsel veilig te zijn. Het gegeven dat hierover zoveel twijfel bestaat, zegt vooral iets over de overheid die flinke steken heeft laten vallen bij het bewaken van de voedselveiligheid en volksgezondheid. Vanuit deze optiek zijn regels en de handhaving daarvan niet snel te streng, maar eerder te soepel. De vraag is of de nieuwe Voedsel- en Waren Autoriteit (nVWA) onafhankelijk genoeg is om deze taak te vervullen. Ook de monitoring van het antibioticagebruik dient onafhankelijk, transparant en controleerbaar te zijn.

Ten aanzien van het risico op zoönosen dient allereerst het voorzorgbeginsel gehanteerd te worden. Dat wil zeggen dat de kans op uitbraken tot een minimum beperkt dient te worden door a) grotere afstanden aan te houden tussen veehouderijen onderling en ten opzichte van woningen, b) verkleining van de schaalgrootte van veebedrijven en c) beperking van de veedichtheid binnen gebieden. Daarnaast is wettelijk verplichte melding van uitbraken noodzakelijk. Het niet melden van een besmettelijke ziekte zou als een misdrijf gezien moeten worden. Pas wanneer aan deze voorwaarden is voldaan, kan naar onze mening sprake zijn van maatschappelijke rugdekking en financiële compensatie bij een eventuele uitbraak.

Gesloten kringlopen

De commissie Van Doorn stelt dat de huidige problemen met mest, emissies van ammoniak, geur en fijnstof en de verrommeling en verstening van het landschap definitief tot het verleden moeten gaan behoren.

'Grondstoffenkringlopen worden gesloten, het ophopen van mineralen wordt verleden tijd. Het sluiten van grondstoffenkringlopen gebeurt binnen Europa, aangezien het geproduceerde vlees voor het merendeel ook binnen die regio wordt geconsumeerd.' Deze interpretatie van 'gesloten kringlopen' beantwoordt niet aan ons criterium van 'grondgebonden veehouderij', omdat volgens deze gedachtegang de intensieve veehouderij geconcentreerd kan blijven in bij voorbeeld De Peel, terwijl de noodzakelijk landbouwgronden elders in Europa kunnen liggen of zelfs in Zuid-Amerika. Dit betekent nog steeds concentratie van hoge aantallen vee in Nederland, lokale uitstoot van ammoniak plus veel transportbewegingen (energiebalans). Maar zelfs ten aanzien van deze 'Europese kringloop' houdt de commissie Van Doorn nog een groot aantal slagen om de arm:

'Voor een sluitende stikstofkringloop is belangrijk deze grondstof meer dan voorheen uit Europa te

halen. Dat kan door: teelt van eiwitrijke voedergewassen (lupine, veldbonen, erwten, soja); het benutten van veilige bijproducten uit de biobased economy; veilig hergebruik van bijproducten uit de voedselketen; het hernieuwd toelaten van veilig diervoer; het benutten van nieuwe eiwitbronnen (insecten, algen). Op 1 januari 2020 komt minimaal 50 procent van het eiwitrijke diervoer uit Europa (2011: 27 procent), onder de voorwaarde dat daarmee de eindbalans duurzamer is dan vandaag de dag. Indien eiwitrijke grondstoffen nodig zijn van buiten Europa, zorgt de mengvoerindustrie er op 1 januari 2014 voor dat deze grondstoffen gegarandeerd duurzaam zijn: voor soja- en palmolieproducten gebeurt dat via een actieve deelname aan de RTRS (Round Table on Responsible Soy) en de RSPO (Round Table on Sustainable Palm Oil).'

Bovenstaande benadering is naar ons idee onvoldoende uitgewerkt en bevat nog teveel onduidelijkheden. Bovendien wordt geschermd met de RTRS, een initiatief dat inmiddels op kritische geluiden kan rekenen omdat ten onrechte het predicaat 'duurzaam' wordt gevoerd. De belangrijkste kritiek is dat monoculturen met soja nooit 'verantwoord' kunnen zijn en dat de RTRS alleen dient om een groen lapje te houden voor de massale vernietiging van biodiversiteit in onder ander Zuid-Amerika.

Mestverwerking

Vanuit het oogpunt van duurzaamheid ligt het meer voor de hand om de varkens te houden op een locatie waar ook afzet is voor de mest. Het sluitend maken van kringlopen door middel van technische installaties (mestverwerking) is naar ons oordeel dan ook absoluut geen duurzame oplossing. Mestverwerking kan bestaan uit het terugwinnen van mineralen of uit het produceren van biogas of andere energie. Bij de laatste variant moeten vaak andere grondstoffen als maïs worden bijgemengd. Zowel mestverwerking als mestcentrales zijn géén duurzame oplossing omdat daarmee de huidige problematiek juist in stand wordt gehouden. Sterker nog: het zet de deur open naar verdere schaalvergroting en groei van de veestapel. In dit verband wijzen we tevens op recent onderzoek van onder meer InterPIG (LEI) waaruit blijkt dat de kosten van mestverwerking weldra zo hoog zullen zijn dat deze niet meer rendabel ingezet kan worden. Mestverwerking is géén duurzame oplossing. We vinden dat de provincie Noord-Brabant om die reden niet mee moet werken aan het aanwijzen van mogelijke locaties voor mestverwerking.

De huidige overbelasting van het milieu wordt veroorzaakt, door het feit dat de nutriëntenkringloop niet gesloten is. De Technische Commissie Bodem (TCB), een adviesorgaan van het ministerie zegt daar over: 'Voor de groei van planten en dieren zijn nutriënten, waaronder stikstof en fosfaat, essentieel. Van nature is er sprake van een kringloop van nutriënten: planten nemen nutriënten op uit bodem of water, dieren nemen nutriënten op door planten of andere dieren te eten, nutriënten keren terug naar bodem en water via urine, mest, bladval en de vertering van dode planten en dieren. In natuurlijke systemen is deze kringloop kleinschalig en zo goed als gesloten. In Brabant worden meer nutriënten ingevoerd via veevoer en kunstmest dan er via plantaardige producten, zuivel, vlees, andere eiwitrijke producten en bewerkte mest worden uitgevoerd. Het overschot aan nutriënten komt grotendeels via dierlijke mest in bodem en (grond)water terecht. Dat leidt tot kwaliteitsverlies van onze terrestrische, aquatische en mariene ecosystemen. De achteruitgang is nadelig voor de biodiversiteit en voor de diensten die ecosystemen ons bieden, zoals het leveren van schoon drinkwater. De TCB beveelt daarom aan om de omvang van de veehouderij in overeenstemming brengen met de plaatsingsruimte van nutriënten uit mest.'

Dierenwelzijn

De opmerking dat 'het dier centraal staat' binnen een duurzame bedrijfsvoering klinkt nogal voor de hand liggend: dat geldt toch altijd al binnen de veehouderij / veeteelt? Onzinnig is de volgende gedachtegang:

'De mate waarin dieren hun omgeving als belastend of plezierig ervaren is bepalend voor het welzijn van het dier. Of het dier het naar zijn zin heeft, is vooral af te meten aan zijn gedrag en veel minder aan parameters zoals de afmeting en inrichting van zijn hok.'

In feite beweert de commissie hier dat de huisvesting / ontbreken van een natuurlijke habitat niet van belang is voor het welbevinden van dieren. Als je deze denkwijze volgt, kun je ook zeggen: een varken dat niet naar buiten kan om te wroeten, heeft ook geen snuit meer nodig. Bij een duurzame benadering hoort zeker ook respect voor de intrinsieke waarde van dieren. Dat volgens nieuwe EU-richtlijnen niet langer de huisvesting, maar de bedrijfsvoering van de veehouder bepalend wordt voor het welzijn van het dier, stelt vooralsnog allerminst gerust.

Verbond van Den Bosch

Nogmaals, de inzet om al het vlees in 2020 duurzaam aan te bieden in de supermarkt is een prima streven onder voorwaarde dat voldaan wordt aan de aandachtspunten die in deze brief aan de orde zijn gesteld. Zonder dat voldaan is aan deze voorwaarden stelt het begrip 'duurzaam vlees' weinig voor. Het streven om op 1 januari 2013 te beginnen met het aanbieden van 'antibioticagezond vlees' is vanuit het oogpunt van volksgezondheid een minimale vereiste, hoewel de term op zichzelf geen eetlust opwekt. Uiteraard zal ook in dit geval onafhankelijk toezicht en controle de doorslag geven om het vertrouwen van de consument te herstellen. De commissie vraagt verder om het toepassen en naleven van bestaande wet- en regelgeving (nationaal en Europees). Dit verzoek is op zichzelf verbazingwekkend. Immers hiermee wordt aangegeven dat dit thans niet het geval is.

Om voldoende legitimiteit te verwerven, moeten de gemaakte afspraken volgens de commissie worden gedragen door een representatieve en evenwichtig vertegenwoordigde beroepsgroep en een vertegenwoordiging van andere belanghebbenden. 'Enkel de zegen van de overheid is daarvoor een te smal fundament', aldus de commissie. Wij vragen ons af op welke wijze deze representatieve vertegenwoordiging gestalte zou moeten krijgen? De werkwijze die de commissie voorstelt, is in elk geval veel te oppervlakkig:

'Met betrekking tot die laatste groep gebruiken de commissies opiniepeilingen voor een representatief beeld van burgers over het lokale inpassingsbeleid. De verantwoording richt zich niet zozeer op het verlenen van individuele vergunningen en de uitbreiding van specifieke stallen, maar op het geheel van verleende vergunningen en het effect daarvan op het buitengebied. Zij blikt terug en kijkt vooruit. De voortgang van het proces staat voorop, waarbij zo nodig aanpassingen worden doorgevoerd, maar het einddoel niet ter discussie staat.'

In bovenstaande passage ontbreekt lokale inspraak door burgers. Daarmee worden burgers in de directe nabijheid van veehouderijen, mensen die daar direct last van kunnen hebben, buitenspel gezet. Vanuit democratisch oogpunt kan dat nooit de bedoeling zijn. Mensen moeten te allen tijde het recht blijven behouden om bezwaar te maken.

Ook de klokkenluidersregeling die de commissie oppert, is onvoldoende uitgewerkt ('Elke overheid kan het loket faciliteren waar klokkenluiders hun klacht kwijt kunnen'). Verder vinden wij het model van periodieke en onderlinge visitaties door gemeenten een onvoldoende waarborg voor een afgewogen systeem en zeker geen waarborg voor maatschappelijk draagvlak. Moeten gemeenten elkaar de maat gaan nemen? Verder wordt zeer terloops een vluchtige opmerking gemaakt over 'inpassing van de zorgvuldige veehouderij in het landelijk gebied'. Gelet op de mogelijkheden die de commissie nadrukkelijk openlaat voor toekomstige schaalvergroting en groei van de veestapel, lijkt hooguit sprake van een groen schaamlapje.

Tot slot roept de onafhankelijke regievoerder die de commissie voorstelt, bedenkingen op. 'De provincie faciliteert in de startfase. De regie komt nadrukkelijk los van de politiek te staan, wat een sterke wens is van de verbondspartners.' Dat kan weliswaar de wens zijn van de verbondspartners, maar waarom zou de provincie de veesector op deze wijze faciliteren en andere sectoren niet? Bovendien zal de politiek in een democratische rechtstaat altijd verantwoording af moeten blijven leggen aan de burger. Het uit handen geven van de regie rondom zo'n ingrijpend onderwerp als de intensieve veehouderij ligt zonder ruggespraak met burgers daarom allerminst voor de hand.

Filosofische beschouwing op duurzaamheid

Ter afsluiting van deze brief nemen we een fragment op van een rede die filosoof Tim Verhappen op 21 mei 2011 heeft uitgesproken tijdens een symposium over duurzaamheid in Gemert-Bakel:

"Naar het ultieme fundament voor een menselijk denken en handelen dat de natuur niet wezenlijk schaadt, is de westerse filosofie al 2600 jaar op zoek. Dat ze er nog altijd niet in is geslaagd om dit fundament te vinden blijkt wel uit het feit dat de westerse mens tot op heden geen evenwichtige verhouding tot de natuur heeft weten in te nemen.

Of we het begrip 'duurzaamheid' moeten opvatten als een hype dan wel als een fundament. Dat dacht ik nog net wel te kunnen. Ik heb geprobeerd om u uit te leggen dat we het begrip 'duurzaamheid' moeten begrijpen als een hype, wanneer we het definiëren als behoeftebevrediging omwille van de behoeftebevrediging. Ik heb geprobeerd om u duidelijk te maken dat we het begrip, als zodanig gedefinieerd, moeten begrijpen als een begrip dat rechtvaardigt dat we eindeloos en mateloos doorgaan met consumeren en produceren of – met andere woorden: dat we onszelf letterlijk en figuurlijk wezenloos bevredigen.

Aan dit inzicht kunt u wel een praktisch nut ontleen. Want uit dit inzicht kunt u afleiden dat u meer moet doen dan uw consumptie, productie en beleid matigen alleen. Uit dit inzicht kunt u afleiden dat

u uw consumptie, productie en beleid fundamenteel moet veranderen, wanneer u een bijdrage wil leveren aan de oplossing van de enorme problemen waarvoor we ons heden ten dage gesteld zien. Dit inzicht dwingt u om uzelf de vraag te stellen wat wezenlijk van belang voor u is; waar u een wezenlijke of essentiële waarde aan hecht.

Want als u weet wat wezenlijk voor u van belang is, dan kunt u wezenlijke veranderingen aanbrengen in uw consumptie, productie en beleid. U zult dingen moeten nalaten die u deed en u zult dingen moeten doen die u naliet. Maar de prijs die u moet betalen om het 'goede leven' te kunnen leiden dat u in wezen leiden wilt, hoeft geen opoffering te zijn. Integendeel, er kan niets worden opgeofferd voor dat wat u werkelijk van belang vindt. Wanneer u iets opoffert, geeft u iets wat u van belang acht uit handen voor iets anders. Maar dat doet u niet, wanneer u het 'goede leven' probeert te realiseren. Wat u dan doet, is het weg- en nalaten van alles wat u juist niet belangrijk vindt.

Voor het 'goede leven' kunt u niets opofferen. Voor het 'goede leven' kunt u alleen iets offeren; kunt u alleen offers brengen: offers aan dat wat u werkelijk na aan het hart ligt. Want een offer is een ode of eerbetoon aan dat wat u het meest waardeert in het leven: de lissen in de beken, de natuur rondom de Rips en de Aa, de rust en stilte in uw leefomgeving, de aanblik van koeien, varkens en geiten die vredig staan te grazen in groene weilanden.

Ik wil u tot slot heel veel succes wensen bij het denken over dat wat u werkelijk ter harte wil nemen, opdat u uw leefomgeving haar ziel weer terug kunt geven; opdat u erin slaagt mens en dier in de Peel weer het daglicht te laten zien. Want al duren de nachten in Brabant lang, eens moet het ook weer dag worden."

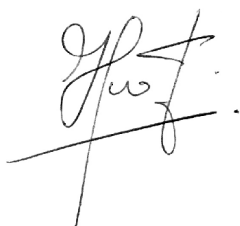
(Uit een rede over 'Duurzaamheid' door filosoof Tim Verhappen, uitgesproken op 21 mei in De Eendracht in Gemert).

Met vriendelijke groet,

namens de gezamenlijke milieu- en bewonersgroepen in De Peel,

- ♣ Wim van Opbergen, Werkgroep Behoud De Peel
- ♣ Maria Berkers, Vereniging Stop de Stank
- ♣ André Vollenberg, Behoud de Parel
- ♣ Jos Levels, Leefbaar Buitengebied Nederweert

Jan van Hoof,
Mens, Dier & Peel

Wim Verbruggen,
Milieuvereniging Land van Cuijk

Cc. gemeenteraden in De Peel & fracties in de Tweede Kamer

De bronnen die in deze brief zijn genoemd, kunt u raadplegen via www.knakdeworst.nl (website met achtergronden over de intensieve veehouderij in De Peel)